

Nury Halmämmet: Adalatly bolýançaň, güýçli bol

Category: Edebi makalalar, Kitapcy

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Nury Halmämmet: Adalatly bolýançaň, güýçli bol ADALATLY
BOLÝANÇAŇ, GÜÝÇLI BOL

Nury dagy ikinji synpda okap ýörkäler, iki at goşulan dört tekerli araba bir gün irden mekdebiň ýanyna gelip durdy. Zamananyň gowy wagty bu arabalar Bäherdene däne daşardylar. Indi o däneleri aç adamlar diňe düýşünde görýärdiler. Her kim bir oglanyň elinden tutup ondan-mundan gelip başlady. Nuryny uly dogany Baýly getirdi. Çagalaryň biri: “Gitjek däl” diýip gygyryp aglady. Bir ýaşuly: “Heý, sammyjak, o taýda her gün nahar berýärler, täze geým geýdirýärler. Ynha, baraňda görersiň. Onsoň, açlyk geçensoň, ýene gellersiňiz-dä” diýip göwünlik berdi. Nury dymyp, töwerege rahat bakyp dur.

Arabakeş ornuna geçdi.

Oglanlary araba ýerleşdirip ugranlarynda, hálki aglan oglan ýene aglap başlady. Bu gezek arabakeş gamçysyny bulaýlap haýbatly gepledi.

–Lal bol-how. Bolmasa gamçy bilen it ýenjen ýaly ýenjerin. Päheý, peläket.

Araba Bäherdene baka ýola düşdi. Daýna obasy yzda galdy. Baýlynyň armydy diýilýän armytly mellek, topar bolup hoz ogurlan tokaýlary, üstüne münüp Sumbara böken toraňňylary-bary yzda galdy. Arabanyň tekerleriniň dükürdisi hem-de arabakeşiň mahal-mahal:

“Häý, janawer, ýöre-ýöre, çüww!” diýmesi eşidildi.

Bu, beýleki oglanlardan tapawutlylykda, Nurynyň Daýnadan iň soňky çykyşydy. Şundan soň Allanyň beren ömründe Daýnany hiç-hiç görmejekdigini, bu ýollardan hiç-hiç geçmejekdigini, toraňňynyň üstünden armyt sallap, geçenleri gorkuzmajakdygyny Nury häzir duýman barýardy. Şu mahal adaty görünýän Daýna topragynyň soň-soň mukaddesleşjekdigini, her daşyny öpesi gelip, topragyny göze süresi gelip, Sumbaryň sesini eşidesi gelip ömürboýy hesret çekjekdigini Nury duýman otyrды. Özüniň nirä, näme üçin äkidilip barýanyny göz önüne getirerden, gelejekki ykbalyň neneňsi boljagyny oýlanardan Nury ýaşdy.

Araba, dükürdeý-dükürdeý, Ýelligaýa ýetdi. Şeýle bir sowuk, şeýle bir çapgyn şemal başlady. Atlaryň guýruklary, ýallary ýeliň ugruna sozulyp-sozulyp gitdi.

“Heý, janawer, ýöre-ýöre, çüww!”

Ýarym ýalaňaç oglanjyklar ýygrylyşyp, бүкүрилишип, bir-birege dykylyşyp başladylar.

Arabakeş sykylyklap bir aýdymyň sazyny çaldy, ýeller gowşady, başga-başga dag dereleri, arçaly tokaýlar garalyp göründi. Soňra uzak dymşlyk başlady, soňunda ýene arabakeş aýdyma hiňlendi.

Gökden uçan ördek-durna, ördek-durna.

Biziň iller yerindemi-i-i ?!

Ýygrylypjyk oturan Nury “Durna” sözünü eşidende öz durnasy ýadyna düşdi. “Näme sebäpden asmandan gaçdyka? Soň näbolduka? Sagalyp ýene uçup giden bolaýadyr”. Nury tokaýdan uçup çykyp barýan durnany göz önüne getirdi. “Şu mahal nirä bardyka? Ýene uçup gelermikä? Daýnanyň üstünden geçmese gerek, sebäbi bir awçy ony atandyr, bolmasa asmandan kelemenläp gaýtmazdy”.

Nury asmana bakyp goýberdi. Asman çaljarýar. Durna görünmeýär.

“Durna ýaly uçaň. Oňa ýoluň geregi ýok. Dagyň üstünden, derýaň üstünden, tokaýyň üstünden arkaýyn uçubermeli. Ähli

zadyň ýokarsyndan seredip uçsaň, hezildir”.

– Oglanlar, nähili, uklaman otyrsyňyzmy? Ynha, bir salymdan etege ineris. Etege indigimiz Bäherdene bardygymyzdyr. –Arabakeş gaňrylyp, oglanlara bakdy– Hany, sen aýt, kimiň ogly?

Şeýdip, arabakeş alyp barýan oglanlarynyň hersinden sorap başlady. Häli, Daýnadan gaýdyljak bolanda aglan oglanjyga gezek gelende, ol jogap bermän, ýüzüni aşak salyp otыр. Arabakeş onuň ýañadan aglap başlaryndan heder etdi-de söz aýtmady. Arabakeş Nura uzak seretdi.

–Sen-ä Hanmämmediň ogly bolmaly. Tüweleme gowyja okaň. O taýy gowy diýýäler . Gowy okasaňyz, mollym bolmagyňyzam ahmal, okamasaňyz meň ýaly arabakeş bolarsyzyň. At tezegini ysgar ýörersiňiz.

Arabakeş öňe bakyp otyrды. Ol Hanmämmedi, Hangüli, olaryň başyndan inen betbagtlygy ýatlady. Ýatlady-da uludan dem aldy.

–He-eý, bolýa-da. Alla ýamanlyk görkezmesin.

Bäri-bärde Bäherden ýok ekeni. Ýolda düşläp, atlara ot-suw berildi. Çay başynda her oglana baş dişlem çörek paýlan arabakeş atlary araba goşup, oglanlary mündürdi-de, ýene ýola düşdi. Uzak gitdiler. Surnugan oglanjyklar irkilip, uky бүрүp, bir-birege kelle çakyşdyryp geldiler. Öňde, demir ýol geçelgesine ýakyn gelenlerinde sagdan gara otly түssesini şemala dagydyp, tiz-tizden haş-haşlap, depesindäki uly çyra bilen dünýäni ýagtyldyp, gu-uk edip gygyryp geçip gitdi. Wagonlaryň şakyrдыsy uzakdan eşidilip, kem-kemden ýitdi. Arabakeş şeýle otlylarda urşa ugradylanlary ýatlady-da: “Geçdigi bolsun, Allajan . Indi gaýtalanmawersin” diýip, ýuwaşja samrady. Soň ýabylarynyň jylawyny silkip: “Häý, janawer, ýöre-ýöre, çüw-w!” diýdi.

Gijäniň bir wagtlary araba bir jaýyň gapysyna gelip durды. Ol Bäherden ýetimler öýüdi.

Arabakeş gapysyny kaka-kaka, ahyry, birini oýardy. Bir ýogyn aýal gapyny sähel açyp garady.

–Bi, näme, ýöne dökülip dursyňyz-la, ýer ýoklugyny bilýäňiz-ä.

–Maňa minnet etme. Men öz çagamy getiremok. Tizräk ýerleşdir, bujagazlaryň sütüni süýnүp geldi. Oglanlary furgondan düşүrip

durşyna ýaşuly olaryň hersiniň başyny sypap, “Alla ýaryň bolsun” diýip hoşlaşdy. Ýogyn aýal alty oglana sowuk koridoryň bir burçundan ýukajyk bir odeýal ýazdy. Ne ýassyk bar, ne ýorgan.

–Şu taýda gymyldaman ýatyň.

Oglanjyklar bir-birege gyslyşyp, her näçe ajam bolsa uka boýun bolup ýatdylar. Ertir öňki çagalar oýanyp, el-ýüzüni ýuwup daşary çykmaý bolanda ýygrylyşyp ýatan alty oglany gördüler .

–Eý, ýene obaly gelipdir.

–Oňa seret, kel ýaly-la.

– Balagyna siýipdir, ha-ha-ha, balagyna siýipdir.

– Men-ä özüme tahýa tapdym. –Bir oglan ýatanlaryň biriniň tahýasyny alyp geýdi.

–Bizi turuzdylar, olary turuzmadylar. Olaryňky jan, biziňki badamjanmy? Ynha, häzir, seret, şulary gorkuzaýyn.–Onsoň ol oglan gaty ses bilen pişik bolup mawlady: Miýaw, miýaw, miýaw! Ýatan oglanlar hasyrdaşyp turdylar. Özlerine baka ýeser gülüşip duranlara çekinjeň bakdylar.

–Eý, syrtyň görüňä, balagyňy çek, hä-hä-hä-ä.

–Hany, eje-e-e diýip aglasaňyz-la.

Bularyň arasynda keltejik bir oglan has ekabyr, has ýakymsyz, has bet görüňär.Ýüzi şeýle bir duzsuz, nakys weli, olar ýala:ýüzüne şeytan siýen

diýýärler. Olar uzakdan müdiriň gelýänini görüp, ýom-ýok boldular.

Ertirlik naharda her kime bir käse gaýnadylan alma suwuny we kiçijik tarelkada arpa ýarmasyndan berdiler.

Alty oglan, bu taýyny hiç-hiç halaman, bir-birinden aýrylmajak bolşup, bile oturdylar, ilkinji gezek stol başynda nahar iýmegiň oňasyzlygyny başdan geçirýäkäler, hälki keltejik bet oglan, öz aşyny şapyr-şupur iýdi. Beýle ýanda oturan Nurynyň aşyny şeýle tiz çekip aldy-da ony hem iýip başlady.

–Obadan gelenler aş iýmeýär-ä. Kim aşyny iýmese, bäre getirsin! Häh-hä, hezil bolaýdy.

Muny gören başga bir daýawja oglan ýaňky keltejigiň arkasyndan geldi-de onuň ýeňsesinden tutup, ýüzüni aşa basdy. Keltejik ýylan ýaly towanyp, gaty tiz bir gyra bökdü-de jorabynyň

gonjundan çakgysyny çykaryp açdy. Aşaky dodagyny dişläp, sähel egilip, gakgyny haýbat bilen öňe tutup, daýawja oglana baka ýöräp başlady. Beýleki oglanlar güsürdeşip , şobada bir gyra çekildiler.

–Çakgyny taşla, bolmasa öldirin.

Keltejik üýtgemän, geplemän, çakgyny urmaga maý gözläp gelýär. Daýawja oglan hem salymyny bermän, ok ýaly bolup, topuldy-da keltejigiň bilegini towlap, çakgyny ýere gaçyrtdy. Keltejik onuň garnyna gaty ykjam depdi weli, içikdirdi öýdýän, daýaw oglanyň ýüzi çytylyp gitdi. Keltejik dyzap-dyzap, ýerde ýatan çakga ýetjek bolýar. Daýaw oglan: “Çakgyny alyň” diýip, gyrada duranlara gygyrды, hiç kim çakgyny gizlemäge het etmedi. Şo mahal ýetimhana müdiri duýdansyz geldi-de ýakalaşyp-sarylyşyp duranlaryň ikisini hem gaty ykjam ýumruklap-ýumruklap, hersiniň gulagyny berk tutdy-da kabinetine alyp gitdi.

Çagalar günortan okuwdan gelenlerinde olara dürli otlary gaýnadyp, gök çorba berdiler, emma ol iki oglan görünmedi.

Agşamlyk naharynda daýaw oglan bir gyrada sessiz-üýnsiz oturyp, naharyny iýdi, onuň çep gözi gögerip dur, beýleki gyrada keltejik naharyny iýip otursyna aldygna samraýar, onuň dodagynyň bir ýany ganjaryp görünýär.

– Artur gelse bolýa, o maňa pyçak getirýä. Onsoň baryňyzy pyçaklap çykaryn. Müdirden arymy alaryn. Men onuň garnyny deşerin. –Aralygynda uly adamlaryň sögünjini sögýär.–Men hiç kimden gorkmaýan. Meniň aýdanymy etmeseňiz gije ýenjerin.

Ähli kişi ýatansoň, ýagçyra hem öçürilensoň, Nury tiz uklady. Gaty araba olary örän ýorupdy, süňkjagazlary henizem syzlaşyp agyrýardy.

Keltejik bet oglan çybşyldap geldi-de Nuryňnyň ýapynyp ýatan köne, ýyrtyk odeýalyny çekip aldy. Nury oýanmady weli, ol aşak çöküp, edil Nuryňnyň gulagyna dodagyny degiräýjek bolup pyşyrdady: “Eý, porsy...” jogap ýok. Bet oglan gaharyna çydaman , Nuryňnyň bykynyna gaty güýçli ýumrukлады. Nury, biçärejik, şobada dikelip oturdy weli, bet oglan : “Demiň çykaýmasyn”diýdi-de Nuryňnyň maňlaýyna ýumrugy bilen iteläp, ony ýene ýatyrды. Onsoň pyşyrdap başlady: “Şu günden şeýläk, men kim bilen uruşsam, meniň tarapymda urşarsyň, eşitdiňmi,

ejjeňi... uruşmasaň, gije gelip, pyçaklaryn". Nuryňyň bykynyna ýene bir zarply ýumruk urdu-da bet oglan onuň odeýalyny alyp gitdi.

Nury kime dadyny aýtsyn?! Kim oňa howandar çyksyn?

Nury ýalňyzyň ýalňyzy bolup, uly gözlerini höwlendirip, garaňkylyga bakdy ýatdy. Kämahal syçanmy, alakamy, bir ýerlerde bir zadyň gemrilýän hartyldysy eşidilýär.

Aslynda, esasy gemrilýän Nurydy. Kör alaka ýalňyzlyk bolup, onuň kalbyny gemirýärdi. Şu günlerden başlap o ýalňyzlyk Nurydan hiç aýrylmaz, mahal-mahal ony gaty kyn ahwala salar. Asmana uçsa-da, ýedigat ýer astyna girse-de, ýalňyzlyk Nuryňy hiç sypdymaz. Onuň iň ýakyn dosty Ýalňyzlyk , iň gazaply duşmany Ýalňyzlyk bolar. Soň-soň olar şeýle bir bir-birege siňip-garyşyp giderler weli, Nury haýsy, Ýalňyzlyk haýsy biler ýaly bolmaz, muny olaryň özleri hem bilibilmezler.

Ynha, häzirem tümlüge bakyp ýatyşyna, onuň gatan gabaklary hiç ýumularly dälidi. Ýene bir ýerlerden çybşyldy ýakynlaşyp başlady.

Ýene şol bet oglanmyka ?

Ýok. Indi gelen daýaw oglan. Ol geldi-de, Nura ukudadyr öýdüp, onuň kellesine pitikläp goýberdi.

– Hä?

–Ýuwaş. Eý, sen, näme meniň tarapymda durmadyň? Men seniň üçin taýak iýdim. Indiden beýläk, meň tarapymda uruşmasaň, ejjeňi ... rin. Ertir mekdebe Artur gelýä, başlasak, uruşmalysyň.

Daýaw oglan ýene çybşyldap gitdi. Nury, hernäçe gorksa-da, bu iki oglanyň ejesine sögmesi oňa gaty agyr degdi.

Daýnada-da sögüşerdiler, emma o taýda ýa beýle sögüşmezdiler, ýa beýle täsir etmezdi. Häzir weli ejesine sögülmesi Nuryňyň iň uly ýarasy boldy. Ol hökman güýçlener, uruşmany öwrener, ejesine sögenlerden aryny alar.

“Ertir Artur diýilýän gelse näme bolarka?” diýen sorag hem ony uzak wagt birahat etdi. Üşäp başlady, ýygryldy. Dyzlary eňegine degäýjek boldy. Şeýle-de bolsa, gaty giç uklady. Düýş görüp başlady: Daýna. Bir topar gyz-gelin aýdym aýdýar. Ses gelenok, diňe olaryň agyz hereketi görünýär. Birden ejesi läle kakyp başlaýar. Nury bu mährem sesi şeýle teşne diňleýär. Ol

ejesi ahyry. Ölmändir-ä.

Balyk diýip tutanym-a
Ýylan bolup towlandy-ýa.

Nury ejesine baka ylgasy gelýär, nämedir bir zat ony saklaýar. Onýança ejesi hem-de ejesiniň owazy ýitýär. Suwdaky balyk ýylana öwrülýär-de kenara çykyp çöp-çalamyň aşagyna süýrenip girýär. Nury gorkýar. O ýylan Nurynyň aýak astyndan hem çykyp biler.

“Eje, aý eje!” jogap ýok. Ejesi näme üçin eşitmeýärkä? Nurynyň gorkýanyny, üşeyänini bilýär ahyry. “Eje, üstümi örtäý, eje!” Ýene jogap ýok. Onsoň Nury batly gygyrýar: “Eje-e-e!”

Öz sesine özi oýanan Nury oturdy. Tümlükde çepegini tapyp geýdi. Pişik basyşyny edip gapa bardy. Ýuwaş itelände açylmadyk gapyny batlyrak itdi weli hem warkyldy, hem jygyldy çykdy.

Koridor bilen gidip daşary çykylýan gapyny sermenekläp tapdy. Görse agyr gulp asylgy. Başga nireden gaçyp borka diýip duran Nurynyň arkasyndan gelen terbiýeçi aýal onuň köýneginiň arkasyndan mäkäm tutdy-da götin dazyrdadyp çekip, düşegine eltip, siltäp ýatyrdy.

“Gymyldaýsaň, dişiňi owradaryn. Haram eşek!” Edebi makalalar